Konference k 80. výročí založení Ústavu pro jazyk český Osmdesát je jen číslo(vka)

Jana Vaňková

Fakulta pedagogická ZČU v Plzni, jvankova@fpe.zcu.cz

Pod názvem *Osmdesát je jen číslo(vka)* proběhl dne 8. dubna 2026 v krásném prostředí vily Lanna odborný (a také vzpomínkový) seminář Ústavu pro jazyk český AV ČR (pod záštitou předsedy AV ČR prof. RNDr. R. Pánka, Ph.D.). Celá akce v sobě zahrnovala několik rovin a lze jen obtížně říci, která z nich byla důležitější. Příspěvky vystupujících byly vždy zaměřeny na určité odborné téma, ale všemi vždy prolínalo téma základní, a to vývoj historie Ústavu pro jazyk český a jeho jednotlivých pracovišť od jeho založení jako samostatného ústavu v rámci tehdejší České akademie věd a umění až po dnešní dobu. Autoři příspěvků dokládali, jak obtížné bylo v jednotlivých historických obdobích udržet všechna zásadní oddělení, kolikrát byla pracoviště stěhována (ne vždy dobrovolně) a kolik úsilí dalo našim předchůdcům dovést Ústav do dnešní konsolidované podoby (viz příspěvek P. Štěpána: *Všechna pražská působiště ÚJČ).*

Z úvodního projevu současného ředitele ÚJČ Martina Proška vyplynulo, že aktuálně se připravuje rekonstrukce historické budovy (Washingtonova 1569/21, Praha 1), v níž budou perspektivně soustředěna všechna pražská pracoviště ústavu pod jednou střechou. Nová budova pomůže řešit stávající nevhodnou dislokaci ÚJČ.

Program konference byl tematicky rozdělen podle jednotlivých odborných zaměření ÚJČ. První blok byl orientován na lexikografii, a to samozřejmě s ohledem na události, které předcházely samotnému datu založení ÚJČ. M. Lišková ve svém referátu připomněla vývoj od založení Kanceláře Slovníku jazyka českého po budování současného digitálního výkladového slovníku. Uvedla též důležitý termín, a to květen 1911, datum

zřízení Kanceláře slovníku jazyka českého. Její činnost byla tehdy financována mj. Nadací Josefa, Marie a Zdenky Hlávkových. Ve svém vystoupení M. Lišková připomněla též důležitý mezník související s rozvojem digitalizace, a sice vznik jazykové příručky. Součástí tohoto bloku byla prezentace M. Šemelíka charakterizující vznikající Akademický slovník současné češtiny.

Jazykověkulturní blok zahrnoval představení další zásadní role Ústavu, a to jazykového poradenství. Tato role se v průběhu let také zásadně proměnila, ale stále je velmi vyhledávána veřejností. Současná digitální doba umožňuje všechny jazykové dotazy zpracovávat, tematicky členit, zveřejňovat, klasifikovat a uchovávat v Databázi jazykových dotazů. V tomto bloku pak přednesla V. Štěpánová svůj referát *Ortoepie v pražské MHD*, zaměřený na výběr nového hlasu pro oznamování názvů povrchových zastávek hromadné dopravy v Praze a následnou fonetickou spolupráci při jejich nahrávání. Zaměřila se zejména na pojmenování obsahující výslovnostně obtížné souhláskové shluky (*Staroměstská*, *Hradčanská*, *Radhošťská*), jména cizího původu (*Park Maxe van der Stoela*) či na intonační ztvárnění složitějších typů názvů (*Nádraží Klánovice-sever* versus *Nádraží Běchovice střed*; *Arena Libeň jih*). Součástí příspěvku byly i audio- a videoukázky, na závěr pak zdravice k výročí ÚJČ natočená hercem Janem Vondráčkem, který cestující od roku 2023 při jízdách pražskou MHD doprovází.

Ve staročeském bloku Š. Šimek připomněl historii tvorby slovníků staré češtiny na půdě ÚJČ a ukázal některé specifické postupy diachronních lexikografů pro náležité zachycení dobového významu slov (např. že předchůdce slova *pousť* neoznačoval na rozdíl od dneška primárně vyprahlé místo bez vody).

M. Pytlíková představila *Vokabulář webový*, internetovou stránku zpřístupňující výkladové slovníky staré češtiny, digitalizované dobové slovníky a historické gramatiky nebo řadu kritických edic středověkých a raně novověkých literárních památek, které lze dobře využít při výuce nejen historie českého jazyka, ale i literatury.

Onomastická témata prezentovaly autorky M. Ptáčníková, M. Zirhutová a Ž. Dvořáková. První dvě ze jmenovaných autorek se v příspěvku *Pomístní jména v čase a v prostoru: terénní výzkum* zabývaly vývojem pomístních jmen ve vybraných lokalitách (konkrétně v obcích Vlkava na Mladoboleslavsku, Kamenný Újezd na Rokycansku, Kynice na Havlíčkobrodsku), a to na základě dat získaných současnými terénními výzkumy a jejich porovnáním se staršími zdroji. Pozornost byla věnována i výzkumům jazykové krajiny ve vybraných turistických lokalitách (Rokytnice nad Jizerou, Františkovy Lázně).

Ž. Dvořáková pak představila současný úzus při posuzování rodných jmen a příjmení z hlediska zákonných ustanovení pro potřeby zápisu do matrik (*Posuzování vlastních jmen*).

V kapitole Dialektologický a etymologický blok autoři M. Šimečková a V. Boček zavedli posluchače až k nářečním jevům, jež zůstaly v nářečích na východní Moravě a ve Slezsku po karpatských osadnících. M. Ireinová ve svém příspěvku *Kriticky ohrožené jevy našich nářečí* připomněla mj. také výstavu o mizejících nářečích, která bude

do poloviny června 2026 připomínat ohrožené dialekty z Čech a Moravy i výsledky jejich výzkumu. Výstava se koná v Galerii Věda a umění Akademie věd ČR na pražské Národní třídě u příležitosti 80. výročí založení Ústavu pro jazyk český AV ČR. Multimediální expozice nabízí nářeční mapy, autentické zvukové nahrávky z různých období i interaktivní prvky. Součástí je například ozvučená mapa s archivními i novějšími záznamy, které dokumentují proměny nářečí během posledních 50 let.

V posledním bloku přednesl O. Bláha příspěvek na téma *Vývoj předložkových pádů a typologické dispozice češtiny*, v němž dokládal teorii o postupném ústupu flexe v současných českých komunikátech. J. Kopecký přednesl referát *Videa youtuberů o veřejném dění*. Tématem příspěvku jsou videa šířená prostřednictvím platformy YouTube, v nichž autoři promlouvají na kameru o určitém aktuálním politickém problému. Jejich cílem je informovat o zvoleném tématu zábavným způsobem především mladé diváky, prezentovat vlastní názory, příp. také vyzývat diváky k určitému jednání. Analyzovaná videa kombinují postupy některých žánrů tradičních médií s prostředky typickými pro tvorbu youtuberů, a představují tak hybridní žánr spojující prvky publicistiky, infotainmentu, videodeníku aj. Na materiálu videí Karla Kováře (Kovyho) a Martina Mikysky (Mikýře) byly představeny základní jazykové, rétorické a sémiotické rysy tohoto audiovizuálního žánru. Bližší pozornost byla věnována různým formám dialogizace promluvy a dále vybraným kompozičním postupům, např. vkládání rekontextualizovaných segmentů z jiných videí, filmů, seriálů apod.

P. Kaderka představil multimediální *Korpus DIALOG*, ve *kterém se soustředí nahrávky a přepisy dialogických pořadů českých televizí od druhé poloviny 90. let. Korpus vznikl ve spolupráci ÚJČ a Matematicko-fyzikální fakulty* Univerzity Karlovy.

O celou akci i o všechny příspěvky byl prokazatelně velký zájem. O tom svědčila i bohatá diskuse (po každém tematickém bloku odpovídali referující na otázky hostů, diskutovali však i samotní účastníci mezi sebou). Potěšující byla také vysoká účast mladých zájemců. Z pohledu účastníka hodnotím akci jako podařenou, velmi užitečnou a odborně přínosnou.